

ЕКОПСИХОЛОГІЯ В ОСВІТНІХ ПРОЕКТАХ ECOPSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL PROJECTS

Нині екопсихологія в освітніх проектах є доволі важливим аспектом якісного формування правильних громадських відносин з метою збереження нашого довкілля, що лежать в основі формування й розвитку будь-якого свідомого суспільства та держави загалом. Предметом роботи є екопсихологія в сучасних проектах освіти. Мета роботи – дослідити основні особливості екопсихології в сучасних освітніх проектах у державі. У роботі використано такі основні методи: метод опису, формалізації й метод узагальнення. Основні результати дослідження. Визначено основні аспекти особливостей екопсихології в освітніх закладах. Установлено, що суспільна екологічна свідомість сьогодні є на доволі невисокому рівні, про це свідчить наявність проблем екологічного характеру, що породжені діяльністю людини, а саме екологічною несвідомістю й поведінкою. Доведено, що розвиток екологічної свідомості й екологічної поведінки може відбуватися різними шляхами, одним із ключових шляхів є освіта, адже саме в освітніх проектах молодь бачить ключові проблеми екології. Досліджено, що в школах формування екологічної культури відбувається завдяки реальним екологічним проектам, що досліджені в процесі роботи, де перед вихователями формуються визначені головні завдання. Визначено основні потреби щодо активного застосування екопсихології в сучасних освітніх проектах. Установлено, що метою екологічної освіти є формування особистості з екоцентричним типом екологічної свідомості. Тип такої свідомості характеризується взаєморозвитком і взаємодією людини й навколишнього середовища. Практично одержані результати проведеної роботи можуть бути застосовані на базі сучасних освітніх навчальних закладів. **Висновки.** Особливість і значимість вивчення екопсихології та її застосування в сучасних освітніх проектах зумовлюються тим, що в суспільстві вона є ключовим елементом, мостом, що дає змогу набутти відповідних теоретичних знань з метою збереження й розвитку навколишнього середовища, у якому проживає та розвивається будь-яке суспільство. **Ключові слова:** екологія, суспільство, свідомість, особа, навчання.

Today, ecopsychology in educational projects is a very important aspect of the qualitative formation of the right social relations in order to preserve our environment, which are the basis for the formation and development of any conscious society and the state as a whole. The subject of work is ecopsychology in modern educational projects. The purpose of the work is to investigate the main features of the features of ecopsychology in modern educational projects in the country. The following main methods are used in the work: the method of description, formalization and the method of generalization. The main results of the study. The main aspects of the peculiarities of ecopsychology in educational institutions are determined. It is determined that the public ecological consciousness today is not at a high enough level, as evidenced by the presence of environmental problems caused by human activities, namely environmental unconsciousness and behavior. It is proved that the development of ecological consciousness and ecological behavior can take place in different ways, one of the key ways is education, it is in educational projects that young people see the key problems of ecology. It is investigated that in school the formation of ecological culture takes place by a real ecological project, which was investigated in the process of work, where certain main tasks are formulated for educators. The main consumers of the active use of eco-psychology in modern educational projects are identified. It is determined that the purpose of environmental education is the formation of a person with an ecocentric type of environmental consciousness. The type of such consciousness is characterized by the mutual development and interaction of man and the environment. The practical significance of the results of this work can be applied on the basis of modern educational institutions. **Conclusions.** The peculiarity and significance of the study of ecopsychology and its application in modern educational projects is due to the fact that in society it is a key element, a bridge that allows to acquire relevant theoretical knowledge to preserve and develop the environment in which any society lives and develops. **Key words:** ecology, society, consciousness, person, learning.

УДК 159.9.072.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.19>

Несправа М.В.
orcid.org/0000-0003-0415-1837
д.філос.н., професор
кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Сучасна геополітична, економічна, соціокультурна, соціально-психологічна ситуація в Україні та світі є надзвичайною гостротою. Зміни, які відбуваються в суспільстві, зумовлюють нові можливості для життя й діяльності особистості. Але останні також зумовлюють укорінення дестабілізуючого впливу, який викликає дезорієнтацію в значній кількості населення в соціальній ситуації сучасного часу, реалізацію негативного впливу на плани, цілі та зміну якості життя, підвищують соціальну напруженість і зумовлюють наростання соціального неблагополуччя, криміналізації соціального середовища, погіршення здоров'я нації загалом. Питання впровадження теоретичних і практичних розвідок з екопси-

хології в різних освітніх проектах з метою якісного екологічного виховання сучасної молоді й набуття нею відповідних теоретичних знань і вмінь і подальшого їх використання, що є важливою рисою розвитку життя загалом у зв'язку з розвитком суспільства та з метою задоволення суспільних потреб та інтересів, нині напрочуд актуалізовано. Отже, наявні проблеми в цій галузі потребують нагального вирішення, адже у зв'язку з дією низки причин недостатньо сформована екологічна свідомість молоді, яка, відповідно, перешкоджає її особистісному розвитку.

Безсумнівно, актуальною є проблема екології людини. Вона спрямована на виявлення закономірностей взаємодії людських спільнот

з природними, соціальними, виробничими, побутовими факторами, що оточують людину, включаючи культуру людини як особистості. Питаннями екопсихології в освітніх проектах займаються різні науковці-теоретики: зокрема питанням формування й розвитку екологічної особистості засобами екологічної освіти – Т. Можаровська, розв'язанням проблем екологічності, взаємодії та взаємовпливу особистості й навколишнього середовища [7], О. Ярошинська розглядає категорію «середовище» та міждисциплінарний підхід у представленні моделей середовища [12], питання реалізації та застосування вже усталеного наукового напрямку – екологічної психології – О. Бацилева, І. Пузь [2], В. Скребець [11], О. Рудоміно-Дусятська [10], А. Львовчкіна [5] та ін. Як наголошує А. Львовчкіна, у результаті застосування дидактичних ігор в екологічній освіті в учнів відбувається формування когнітивного компоненту ставлення до довкілля [5]. Слушно зауважує також О. Бондар, що «для становлення цілеспрямованого формування екологічної культури необхідна особлива система екологічної освіти, яка буде враховувати аспекти напрямків екологічної психології (психологічна екологія, психологія навколишнього середовища, екологічний підхід у психології та екологічне пізнання) і чітко їх розмежовуватиме» [4]. Відповідно, нині важливим завданням є підготовка фахівців у галузі просвітницької роботи та екологічної освіти, відповідно, методичне забезпечення останніх. Н. Анацька детально описує значущість філософських сутнісних і змістових характеристик екологічного знання для сучасної освіти й життєво ціннісних орієнтацій людини в період глобальної екологічної кризи, обґрунтовує змістові засади екологічної освіти [1].

Відтак метою статті було дослідження основних аспектів застосування екопсихології в освітніх проектах.

Нині суспільна екологічна свідомість, на наш погляд, є на доволі незначному рівні, про що свідчить наявність проблем екологічного характеру, що зумовлені особливостями діяльності людини, а саме екологічною несвідомістю та поведінкою. Розвиток екологічної свідомості й формування екологічної поведінки можуть відбуватися різними шляхами. Одним із ключових шляхів, на наш погляд, є освіта, адже саме в освітніх проектах можна акцентувати увагу молоді на ключових проблемах екології та знаходити шляхи їх подолання, тобто відповідний рівень екологічної свідомості людини сформується, за сприяння освітньої сфери здійснюється якісний зовнішній вплив на формування екологічної свідомості шляхом екологічної освіти, відповідного коригування та спрямування вирішення наявних проблем у досліджуваній сфері. Отже, метою

екологічної освіти є формування особистості з екоцентричним типом екологічної свідомості. Тип такої свідомості характеризується взаєморозвитком і взаємодією людини й навколишнього середовища [4]. На основі вивчення та дослідження відповідних науково-методичних джерел пропонуємо охарактеризувати фундаментальні особливості екопсихології в різних сучасних освітніх проектах. Варто наголосити, що нині активно в нових українських школах реалізують різні екологічні проекти, метою яких є виховання екологічної культури в учнів і подолання проблеми утилізації відходів. Найпоширенішим гаслом цих проектів є загальновідоме «Почни із себе». Найвідомішими проектами в Україні, на наш погляд, є «У стилі еко: учора, сьогодні, завтра», «Думай глобально – дій локально», «Проект школа розширює можливості», «Проект життя без сміття», «Екологічні ініціативи в закладах середньої освіти» тощо [8; 9]. Формування екологічної культури в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається завдяки успішній реалізації екологічних проектів. Як зазначено в екологічному проекті «Сміття ускладнює життя», головними завданнями вихователів є передусім формування в учнів переконання, що визначають їхню життєву позицію та поведінку у сфері охорони навколишнього середовища й мотивації до самостійного та колективного розв'язання екологічних проблем; джерелом природного існування людини є раціональне використання природних ресурсів; сприяння укоріненню у свідомості юних осіб дотримання неупередженого природокористування; спонукання до усвідомлення відповідальності за збереження довкілля й природи загалом; сприяння закріпленню навичок здобувати нові знання шляхом взаємонавчання й самонавчання [3]. У свою чергу, Т. Можаровська підкреслює, що екологічні проекти сприятимуть формуванню екологічної свідомості та критичній оцінці конкретних дій і вчинків щодо аспектів збереження природи; формуванню міжпредметних зв'язків для саморозвитку особи тощо [7]. Формування екологічної компетентності учнівських екологічних ініціатив відбувається на основі досліджених проектів. Тематика проектів цього напрямку може бути різною, але їх основна мета залежать від вирішення тих чи інших проблем, що характерні для певного населеного пункту або регіону. До методів реалізації відносять загалом пошукову роботу, групову співпрацю, практичну роботу. Загрози й ризики соціального характеру в сучасному суспільстві актуалізують ідею самоцінності людини, розуміння її як цілі. Зрозуміло, що людина, перебуваючи в стрімко мінливих умовах свого існування, потребує допомоги та психологічної підтримки. Наслідком є те, що

освітні заклади повсюдно акцентують увагу на дослідженні екопсихології (або ж екологічної психології) серед життєвого простору міського середовища, трудової, освітньої та інших видів діяльності людини. Екопсихологічний підхід усе частіше розглядається як основний до дослідження безпеки освітнього середовища та його факторів. Освітнє середовище – соціальна система. Її основа – це люди з їхніми потребами, мотивами, спрямованістю, інтересами, дією, ставленням (освітні та трудові, формальні й неформальні). Психологізація освітнього середовища зумовлена реалізацією цілей на збереження та зміцнення здоров'я її учасників, створення безпечних умов праці й навчання в освітній установі, захист від усіх форм дискримінації й може бути альтернативою агресивному соціальному середовищу, психоемоційному та культурному вакууму, наслідком яких є зростання соціогенних деліктів. Важливою умовою є забезпечення психологічної безпеки в результаті взаємодії учасників освітнього середовища. Ми вважаємо, що серед основних потреб щодо активного застосування екопсихології в сучасних освітніх проектах можна вважати таке: нерациональне використання ресурсів; неусвідомленість збереження навколишнього середовища; виникнення потенційних і реальних загроз унаслідок незбереження довкілля. У контексті психологічної науки, яка розпочинає досліджувати проблему екобезпеки не тільки у відносинах з предметним середовищем, а й стосовно соціального оточення, проблема екопсихології й концепція її створення в освітньому середовищі нині визначені недостатньо. Служба супроводу не забезпечена технологіями створення постійного освітнього середовища як одна з найважливіших умов, що забезпечують розвиток екопсихології для збереження здоров'я її учасників; психологічні параметри освітнього середовища, що визначають її розвивальний потенціал, практично не досліджуються, тобто немає відповіді, до чого ми допомагаємо адаптуватися дитині, у яких умовах здійснюється процес соціалізації й розвитку тощо. Традиційно в педагогічній практиці процес екологічної освіти дітей пов'язують частіше просто з біологічною освітою, а й часом зовсім отожднюють з останньою, позаяк екологічна вихованість розглядається як якість обов'язкової наслідування, тобто є наслідком екологічної освіти. Реальність свідчить, що екологічна освіта виявляється малоефективною, коли вона базується тільки на повідомленні дітям відповідних знань. Кардинальні рішення у сфері психолого-педагогічної діяльності з розвитку екологічної свідомості лежать у принциповій зміні характеру відносин людини і природи, відповідно, особливого значення набуває пошук нових меха-

нізмів і засобів перетворення мотиваційної сфери передусім зростаючої людини, відповідних установок і цілей у її діяльності, у практичній взаємодії з природною сферою, виробленні готовності до певного розуміння її поведінки. Взаємодія людини зі світом природи відбувається на всіх етапах онтогенезу, тому дуже важливо, щоб, відповідно до соціального розвитку, діти отримали знання й набували практичні вміння, спрямовані на доброзичливе спілкування з природою, що сприяло б у них формуванню екоцентричного типу свідомості особистості. На сучасному етапі розвитку людського суспільства відбуваються якісні зміни особистісного ставлення до природи, пов'язані з новими вимогами, що відображені в системі «людина – довкілля», сучасним виробництвом і розвитком науково-технічного прогресу. Наша планета, країна ніколи раніше не піддавалися таким екологічним навантаженням, які відчувають нині, тому, як наслідок, на наш погляд, застосування й екопсихології в сучасних визначених у процесі роботи освітніх проектах є доволі затребуваним завданням. Вивчаючи психологічні впливи на людину (її характер, особливості) з точки зору природного, соціального й антропогенного оточення, пов'язані з цим хвилювання, внутрішні стани людини й соціуму, екопсихологія тримає в полі зору й зміни комплексного характеру, такі як мотиви вчинків особи, її ціннісну орієнтацію і багато іншого. Нові вимоги в сучасному світі до людства в парадигмі «людина – довкілля» зумовлені бурхливим розвитком виробництва та науково-технічним прогресом. Роз'яснитт ці вимоги, доказову необхідність їх дотримання забезпечить саме екологічна освіта з її розгалуженою системою. Іншими словами, екологічна освіта та її освітні проекти – важливий крок на шляху до формування екологічного мислення, гостро необхідного в нинішній складній екологічній ситуації. Інформація, що сприяє екологічній освіті та вихованню, надходить не лише через освітні проекти, а й через засоби масової інформації, художню літературу, науково-пізнавальні та деякі художні фільми, а також через театральні постановки (в основному розраховані сьогодні на дитячу та підліткову аудиторію), що містяться в Інтернеті. Особлива роль відіграють краєзнавчі, зоологічні музеї, заповідники тощо. Суб'єктивне ставлення до природи – це суб'єктивно забарвлене відображення особистістю взаємозв'язків своїх потреб з об'єктами і явищами природи, що є чинником, який обумовлює поведінку. Інтенсивність та усвідомленість, модальність і стійкість, широта характеризують базові параметри суб'єктивного ставлення. Л. Макарова наголошує на ролі емоційності, узагальненості, домінантності, когерентності,

принциповості та свідомості, що є змістовою характеристикою того, якою мірою відображені в об'єктах відносин ті чи інші потреби особистості й у яких сферах і якою мірою виявляється це відношення [6].

Отже, у статті визначено, що розвиток екологічної свідомості й екологічної поведінки може відбуватися різними шляхами. Один із ключових шляхів, на наш погляд, – це освіта, адже саме в освітніх проектах молодь бачить ключові проблеми екології й шукає шляхи її подолання, як наслідок, формується відповідний рівень екологічної свідомості людини, за сприяння освітньої сфери здійснюється якісний зовнішній вплив на формування екологічної свідомості шляхом екологічної освіти й відповідне коригування та спрямування на вирішення наявних проблем у цій сфері. Відповідно, метою екологічної освіти є формування особистості з екоцентричним типом екологічної свідомості. Тип такої свідомості характеризується взаєморозвитком і взаємодією людини й навколишнього середовища. Визначено, що сучасному етапі розвитку людського суспільства відбуваються якісні зміни особистісного ставлення до природи, пов'язані з новими вимогами до людини в системі «людина – довкілля», що зумовлені передусім сучасним виробництвом і розвитком науково-технічного прогресу. Досліджено, що значне підвищення потенційних і реальних загроз виникло внаслідок небереження навколишнього середовища. Стосовно цього в сучасному суспільстві існує чітко визначена потреба соціальних груп, держави, усієї світової спільноти в системі безпеки як для власного збереження й розвитку, так і для збереження життєво важливих об'єктів і цінностей. У контексті психологічної науки, яка починає досліджувати проблему екобезпеки не тільки у відносинах із предметним середовищем, а й стосовно соціального оточення, це означає пошук шляхів зниження рівня психологічного насильства у взаємодії людей. Суб'єктивне ставлення до природи – це суб'єктивно забарвлене відображення особистістю взаємозв'язків своїх потреб з об'єктами і явищами природи, що є чинником, який обумовлює поведінку людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анацька Н.В. Екологічна освіта в системі управління сталим розвитком суспільства. *Сучасні*

проблеми управління: управління в умовах цифрових трансформацій : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 21 лист. 2019 р.) / уклад. : А.А. Мельниченко, О.А. Акімова, Д.В. Балашов, К.О. Семенова. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Політехніка, 2019. С. 151–153.

2. Бацилева О.В., Пузь І.В. Прикладні аспекти психології: Екологічна психологія : навчально-методичний посібник з дисципліни для здобувачів вищої освіти освітньої програми «Психологія». Вінниця, 2019. 195 с.

3. Екологічний проект у школі «Сміття ускладнює життя». *Цифрове видавництво MCFR*. 2021. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1197-z-dosvdu-realzats-ekologchnogo-proektu-v-zagalnoosvtnomu-navchalnomu-zaklad> (дата звернення: 16.06.2021).

4. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів / за ред. О.І. Бондаря. Херсон : Гринь Д.С., 2015. 228 с.

5. Львовичкіна А.М., Волохова О.В., Крижановська О.Т. Психологічні та методичні особливості формування екологічної культури дітей молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. Том VII : Екологічна психологія. Вип. 45. URL: http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i45/Aktual_prob_psychol_Vol_7_Issue_45.pdf#page=167 (дата звернення: 16.06.2021)

6. Макарова Л.М., Буйнов Л.Г., Плахов Н.Н. Гигиенические основы формирования культуры здорового образа жизни школьников. *Гигиена и санитария*. 2017. Т. 96. № 5. С. 463–466.

7. Коломієць Т.В., Литвинчук А.І., Можаровська Т.В. Особливості репрезентації ставлень сучасних підлітків до оточуючого світу крізь призму екологічної свідомості. *Психологічний часопис*. 2019. Т. 5. № 8. С. 147–160.

8. Проект «Життя в стилі ЕСО». URL: <https://iameso.com.ua/> (дата звернення: 16.06.2021).

9. Проекти екологічного спрямування – Освіта.UA. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/2311/> (дата звернення: 16.06.2021).

10. Рудоміно-Дусятська О.В. Психологічні умови екологізації буденної життєдіяльності городянина. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 7. Вип. 39. С. 325–332.

11. Скребець В.О., Шлімакова І.І. Екологічна психологія : підручник для студентів ВНЗ. Київ : Слово, 2014. 454 с.

12. Ярошинська О. Витоки дослідження середовища як педагогічного феномену. *Історико-педагогічний альманах*. 2014. № 1. С. 37–41.